

JOHAN ON MARKKINAT

Markkinatalouden suosio kasvaa,
vaikka inflaatio jyllää

Suomalaisten suhtautuminen markkinatalouteen on muuttunut myönteisemmäksi Sanna Marinin hallituksen aikana. Siirtymästä vastaavat lähes yksinomaan miehet, joiden asenteet ovat varsin markkinatalousmyönteisiä.

Sitä vastoin naisten suhtautuminen markkinatalouteen ei ole muuttunut vuodesta 2019. Vasemmistopuolueiden ja porvaripuolueiden kannattajat jakautuvat aiempaa selkeämmin talousvasemmiston ja talousoikeiston blokkeihin.

Nopeaan inflaatioon suomalaiset suhtautuvat maltilla. Vaateet valtion tukitoimista kuluttajahintojen nousun vaikutusten lieventämiseksi jäävät hillityiksi. Suomalaiset eivät myöskään näe, että inflaation haitalliset seuraukset väistyisivät palkankorotusten myötä.

- ◆ Lähes kaksi kolmasosaa (63 %) katsoo, että vapaa kilpailu markkinoilla on kansalaisen ja kuluttajan etu, sillä se tehostaa toimintaa ja laskee hintoja.
- ◆ Reilu kolmasosa (36 %) katsoo, että markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa. Huoli markkinavoimien liiallisesta vaikutuksesta on vähentynyt 19 prosenttiyksikköä edellisestä, kevään 2020 mittauksesta.
- ◆ Alle puolet suomalaisista (44 %) toivoo tuntuvia palkankorotuksia ostovoiman tueksi, mutta yhtä moni (43 %) korostaa palkkamaltin ja pidättyväisten palkankorotusten merkitystä inflaation taltuttamisessa.

Sanna Marinin (sd) hallituksen kauden lähentyessä loppuaan suomalaisten suhtautuminen markkinatalouteen on myönteisempää kuin punavihreän hallituksen alkutaipaleella. Tämä selviää syksyn 2022 Arvo- ja asennetutkimuksesta. Samalla suhtautumisesta markkinatalouteen on tullut vasemmisto- ja porvaripuolueiden äänestäjiä aiempaa voimakkaammin toisistaan erottava tekijä.

Markkinatalousjärjestelmän arvostus on kasvanut samaan aikaan, kun valtion roolia taloudessa on pyritty kasvattamaan esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Ilmastomuutoksen vastaiset toimet, pitkäksi venynyt koronapandemia, Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa sekä siitä seurannut energiakriisi ovat kukin eri tavoin korostaneet valtion roolia talouden sääntelijänä ja ohjaajana.

Lisäksi punavihreä hallitus on lisännyt akuutteihin kriiseihin liittymättömiä menoja esimerkiksi sosiaaliturvaan, koulutukseen, hyvinvointipalveluihin ja ympäristönsuojeluun.¹ Hallitus on joutunut ottamaan huomattavasti lisää velkaa, mikä tarkoittaa, että suomalaisille lankeava rahoitustaakka viime vuosien toimista venyy pitkälle ajanjaksolle tulevaisuuteen.

Valtion roolin kasvamisen myötä suomalaiset uudelleenarvioivat nyt suhdettaan markkinatalouteen.

Nyt reilu kolmasosa (36 %) katsoo, että markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa. Vain vähän pienempi osuus (31 %) torjuu käsityksen. Osapuilleen yhtä moni (33 %) jää asiassa vaille kantaa (Kuvio 1).

Markkinavoimilla on tavattu viitata markkinoiden toimintaan vaikuttaviin voimiin: kysyntään, tarjontaan, hintoihin, kilpailuun ja teknologian kehitykseen. Markkinatalous taas tarkoittaa järjestelmää, jossa tuotteiden ja palveluiden hinnat ja määrät toteutuvat markkinavoimien perusteella sen sijaan, että niistä päätettäisiin poliittisesti. Jälkimmäistä järjestelmää kutsutaan suunnitelmataloudeksi.

Huoli markkinavoimien liiallisesta vaikutuksesta yhteiskuntaan on vähentynyt 19 prosenttiyksikköä edellisestä, kevään 2020 mittauksesta. Kyseessä on huomattavan suuri asennemuutos näin lyhyellä aikavälillä. Nyt mitattu lukema on myös mittaushistorian alhaisin.

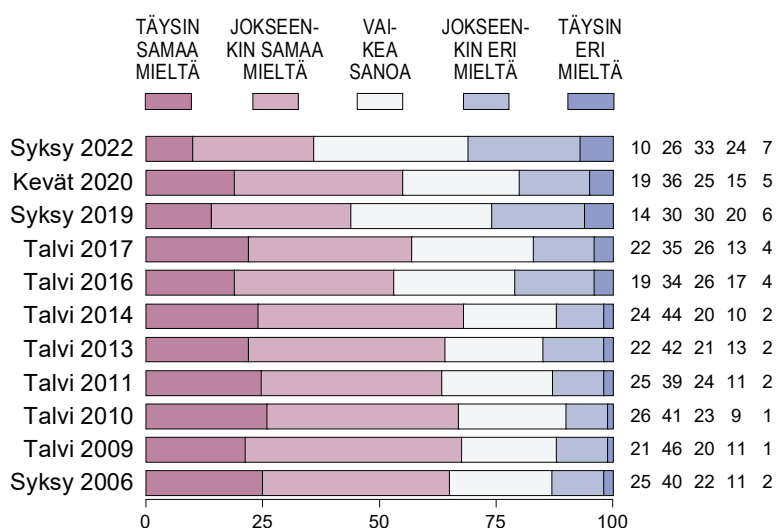
Huomio kiinnittyy kuitenkin pidemmän aikavälin asennekehitykseen, joka kertoo pitkäaikaisen asennemuutoksen voimistumisesta.

Vuoteen 2014 asti noin kaksi kolmasosaa piti mittauksesta toiseen markkinavoimien roolia yhteiskunnassamme liiallisena, mutta sittemmin kriittisyys markkinavoimia kohtaan on ollut laskusuunnassa, ja asennekehitys on muuttunut myös sahaavammaksi. Molemmat havainnot kertovat perinteisen suomalaisen konsensusajattelun markkinavoimista ”hyvänä renkinä mutta huonona isäntänä” olevan murtu-massa. Markkinavoimien ohjausvaikutusta ei enää lähtökohtaisesti torjuta kielteisenä asiana.

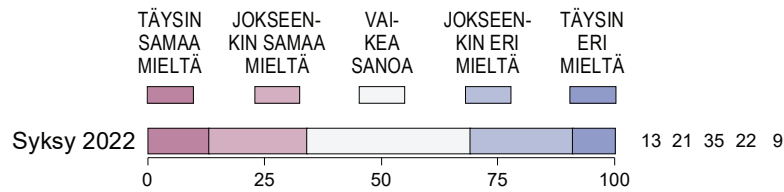
Markkinavoimia koskeva huoli on usein kiteyty-nyt kysymykseen siitä, mihin kaikkialle yhteiskun-

Huoli markkina-voimista on väistynyt.

KUVIO 1. ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa” (%)

KUVIO 2. ”Julkisen vallan rooli taloudessa on kasvamassa liian suureksi” (%)

nassa markkinavoimien sopii levittäytyä, ja missä asioissa päätös- ja ohjauksen on kuuluttava julkiselle vallalle. Samalla kuitenkin myös julkisella vallalla on rajansa.

Kolmasosa (34 %) suomalaisista katsoo, että julkisen vallan rooli taloudessa on kasvamassa liian suureksi ja hieman pienempi osuus (31 %) torjuu väittämän arvioiden, että julkisen vallan rooli taloudessa on sopiva tai kenties liian pieni. Reilu kolmasosa (35 %) ei kuitenkaan osaa ottaa kantaa (Kuvio 2).

Markkinat voisivat toimia paremmin

Siinä missä mielipidesuunta markkinaohjauksen sopivasta roolista yhteiskunnassa jää avoimeksi, ei suomalaisten mielipide vapaasta kilpailusta markkinoilla jää epäselväksi. Lähes kaksi kolmasosaa (63 %) katsoo, että vapaa kilpailu markkinoilla on kansalaisen ja kuluttajan etu, sillä se tehostaa toimintaa ja laskee hintoja. Käsityksen markkinoiden kilpailullisuuden hyödyistä torjuu vain 17 prosenttia suomalaisista (Kuvio 3).

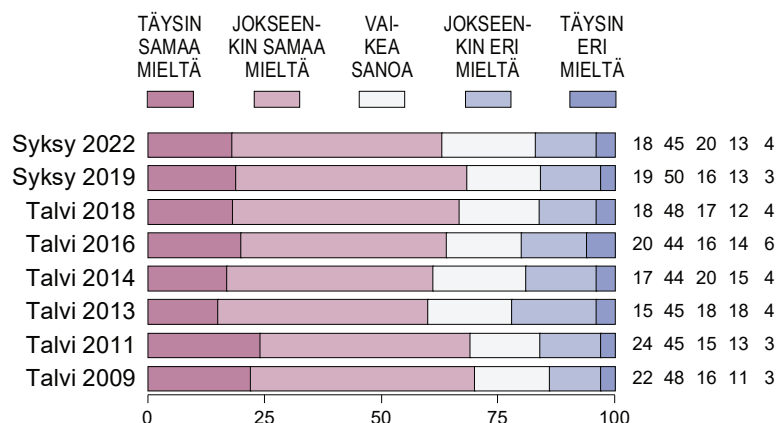
Käsitys vapaan kilpailun hyödyllisyydestä säilyy voimakkaana huolimatta siitä, että kysely tehtiin syksyllä 2022 keskellä tilannetta, jossa kuluttajahintojen kasvu eli inflaatio oli yli kahdeksan

prosenttia vuoden takaiseen nähden ja erityisesti sähkön hinnat olivat voimakkaassa kasvussa. Syksyn 2022 Arvo- ja asennetutkimuksessa selvisi, että sähkön hinta aiheutti laajalti huolia ja vain reilu viidesosa (22 %) katsoi, että energian hinnannuutokset kuuluvat markkinatalouteen, eikä niitä tulisi pyrkiä hillitsemään tai korvaamaan kansalaisille. Selvä enemmistö (59 %) oli eri mieltä asiasta.²

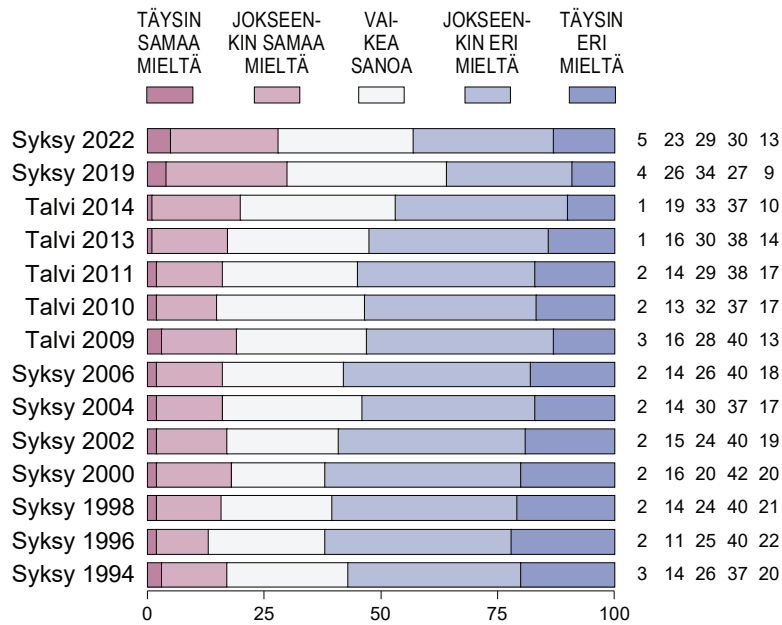
Suomalaisten käsitys markkinatalouden toimivuudesta onkin notkahtanut hieman. Vain 28 prosenttia suomalaisista arvioi, että markkinatalous toimii Suomessa nykyisin hyvin kaikkien kansalaisten parhaaksi. Selvästi suurempi osuus (43 %) näkee markkinatalouden toiminnassa tai tuloksissa ongelmia (Kuvio 4).

Arviot markkinatalouden toimivuudesta ovat muiden markkinatalousmittarien tavoin myönteisempiä kuin menneinä vuosikymmeninä, mutta suomalaisten markkinatalouden toimivuudelle antama arvosana on silti heikko. Tätä selittää kysymyksenasettelun tarjoama mahdollisuus kahdenlaiseen kriittisyyteen: Markkinatalouteen myönteisesti suhtautuvien mielestä markkinat tarvitsisivat enemmän vapautta ja kilpailullisuutta, jotta ne toimisivat nykyistä paremmin. Markkinakriittisten mielestä markkinoita pitäisi pikemmin rajoittaa ja säännellä lisää, koska ne nykyisellään hyö-

KUVIO 3. ”Vapaa kilpailu markkinoilla on kansalaisen ja kuluttajan etu, sillä se tehostaa toimintaa ja laskee hintoja” (%)

KUVIO 4. ”Markkinatalous toimii Suomessa nykyisin hyvin kaikkien kansalaisten parhaaksi” (%)

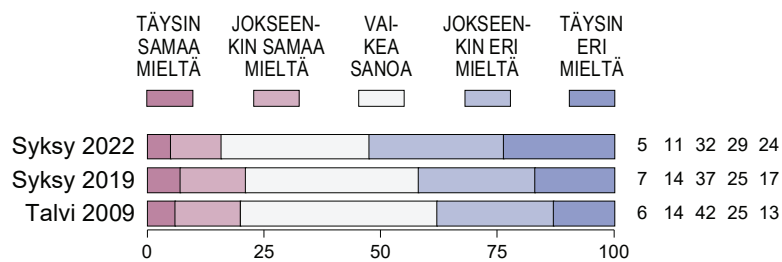
dyttävät vain harvoja eivätkä siten edes voi toimia kaikkien kansalaisten parhaaksi.

Vaikka markkinatalouden toimivuudessa on paljonkin kohentamisen varaa, on selvää, etteivät suomalaiset juuri näe markkinataloudelle vakavasti otettavia vaihtoehtoja. Vain 16 prosenttia suomalaisista ajattelee, että vapaa markkinatalous on tullut nyky muodossaan tiensä päähän ja siitä on aika luopua. Enemmistö (53 %) torjuu käsityksen (Kuvio 5).

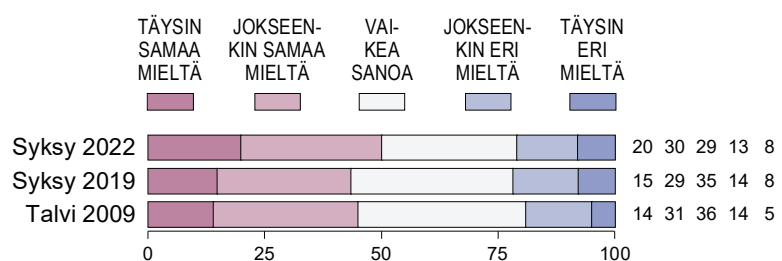
Tulos ei juuri muutu, kun kysymyksenasettelua käännetään. Puolet (50 %) suomalaisista katsoo, että vaikka kapitalistinen markkinatalous on epävakaata, on se kuitenkin käytännössä ainoa mahdollinen talousjärjestelmä. Eri mieltä kapitalismin korvaamattomuudesta on viidesosa (21 %) suomalaisista (Kuvio 6).

Tuki vapaalle, kapitalistiselle markkinataloudelle on vahvistunut edellisistä mittauksista. Yksi selitys tälle voi juontaa epävakaasta maailmanti-

KUVIO 5. ”Vapaa markkinatalous on tullut nyky muodossaan tiensä päähän ja siitä on aika luopua” (%)

KUVIO 6. ”Vaikka kapitalistinen markkinatalous on epävakaata, on se kuitenkin käytännössä ainoa mahdollinen talousjärjestelmä” (%)

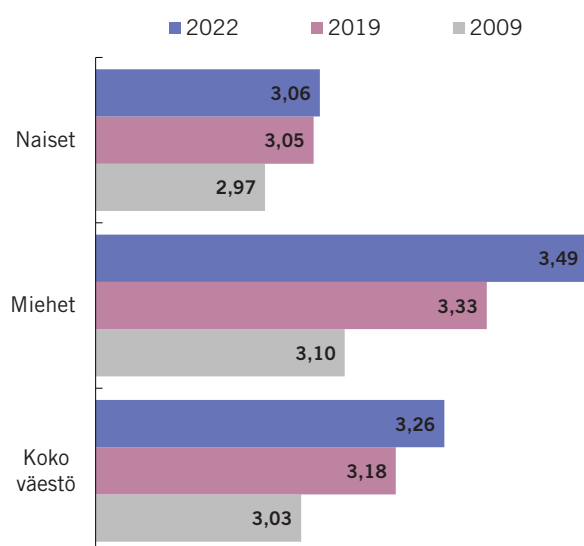
lanteesta. Länsimaiden vastakkainasettelu autoritäärisesti hallittujen Venäjän ja Kiinan kanssa on korostanut ideologioiden välistä vastakkainasettelua. Länsimaat ovat paitsi demokratioita myös kapitalistisia markkinatalouksia. Väittämäpariin annettujen vastausten jakaumia leimaa kuitenkin varsin suuri mielipiteestään epävarmojen osuus. Peräti kolmasosa (32 %) ei ota kantaa siihen, onko nykymuotoinen vapaa markkinatalous aikansa elänyt, ja lähes yhtä moni (29 %) jää pohtimaan kantaansa siihen, onko kapitalismi puutteistaan huolimatta käytännössä ainoa mahdollinen talousjärjestelmä. Kysymys talousjärjestelmästä on siis monien mielestä vaikea.

Markkinatalous innostaa miehiä

Kaiken kaikkiaan suomalaisten suhtautuminen markkinatalouteen on muuttunut syksystä 2019 myönteisempään suuntaan. Tästä kertoo summamuuttuja, joka on muodostettu viiteen markkinataloutta koskevaan väittämään (Kuviot 1 ja 3–6 edellä) annettujen vastausten asteikkokeskiarvoista.³ Asteikon (1–5) arvo 3 edustaa neutraalia suhtautumista markkinatalouteen, arvo 1 täysin kielteistä ja arvo 5 täysin myönteistä suhtautumista markkinatalouteen (Kuvio 7).

Summamuuttujan muutokset kertovat yksittäisiä asennemittareita luotettavammin siitä, miten suhtautuminen markkinatalouteen on muuttunut. Tämä johtuu siitä, että yhdistetyn muuttujan

KUVIO 7. Keskimääräinen suhtautuminen markkinatalousväittämiin vuosina 2009, 2019 ja 2022

Arvo- ja asennetutkimuksen viiden markkinatalousväittämän summamuuttujan arvot (asteikko 1–5).

liikahdus edellyttää samansuuntaista liikettä vastauksissa useimpiin sen muodostaviin väittämiin.

Nyt asenteissa havaittava siirtymä jatkaa selkeästi vuoden 2019 mittauksessa havaittua suomalaisten matkaa kohti markkinatalousmyönteisempiä asenteita. Harppaus on edellistä siirtymää pienempi, mutta myös mittauksen välinen aikaväli on paljon lyhyempi.

Muutoksessa on muutamia huomionarvoisia erityispiirteitä. Näistä ensimmäinen on se, että siirtymästä vastaavat tällä kertaa lähes yksinomaan miehet, joiden asenteet piirtyvät nykyään varsin markkinatalousmyönteisiksi.

Sitä vastoin naisten suhtautuminen markkinatalouteen ei ole muuttunut viime mittaukserrasta käytännössä lainkaan, vaan se on säilynyt lähes neutraalina. Miehet ovat EVAn Arvo- ja asennetutkimuksessa perinteisesti suhtautuneet markkinatalouteen hieman myönteisemmin kuin naiset, mutta nyt sukupuolten välinen ero arvioissa on kasvanut kuitenkin epätavallisen suureksi.

Sukupuolten välinen huomattava mielipide-ero markkinataloudesta on monitahoinen ilmiö, jolle Arvo- ja asennetutkimuksen taustatiedot eivät anna yhtä kattavaa selitystä. Se saattaa liittyä esimerkiksi tulotasoon (joka on miehillä keskimäärin korkeampi) ja työnantajasektoriin (naisista suurempi osuus työskentelee julkisella sektorilla) mutta myös puoluekannatuksen sukupuolittumiseen. Porvaripuolueista on tullut yhä enemmän miesten puolueita, naiset puolestaan suosivat yhä useammin vasemmistopuolueita ja vihreitä.

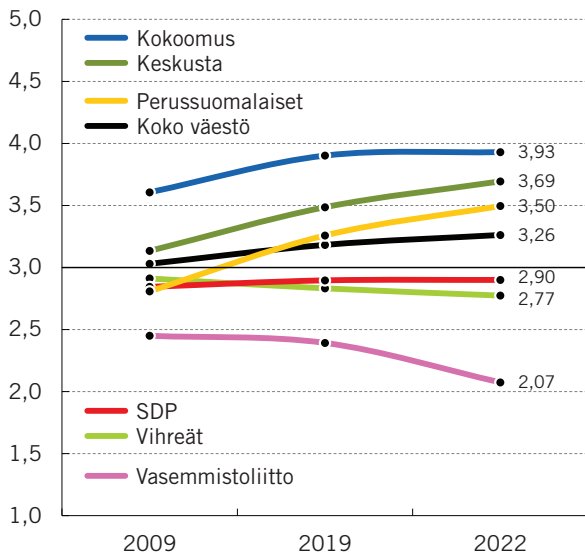
Talusasenteiden keskusta on siirtynyt

Toinen summamuuttujatarkastelun paljastama erityispiirre liittyy puolueiden kannattajaryhmien suhtautumismuutoksiin viimeisten kolmentoista vuoden aikana (Kuvio 8). Suomalaisille perinteinen, neutraali ”hyvä renki, mutta huono isäntä” -asentoituminen markkinatalouteen ei edusta enää puolueiden äänestäjaryhmien valtavirtaa. Väestön keskimääräinen suhtautuminen – talusasenteiden keskusta – on siirtynyt piirun verran oikealle. Samalla jako talousoikeistoon ja -vasemmistoon on vahvistunut ja osin myös kärjistynyt.

Suurimman harppauksen ovat ottaneet perussuomalaisten kannattajat, joiden suhtautuminen markkinatalouteen on muuttunut nihkeästä selvän myönteiseksi. Myös keskustaa äänestävien ”kyllä,

Matka kohti markkinamyönteisyyttä jatkuu.

KUVIO 8. Kuuden suurimman puolueen kannattajaryhmien keskimääräinen suhtautuminen markkinatalousväittämiin 2009–2022

Arvo- ja asennetutkimuksen viiden markkinatalousväittämän summa-
muuttujien keskiarvot (asteikko 1–5).

mutta” -asentoituminen markkinatalouteen on muuttunut paljon markkinahenkisemmäksi. Perinteistä talousoikeistoa edustavat kokoomuksen kannattajat siirtyivät entistä rohkeammin oikealle 2010-luvulla, mutta 2020-luvulla muutos on pysähtynyt.

PS:n kannattajat ovat tehneet harppauksen oikealle.

Talousoikeiston blokkiin kuuluvat myös eduskunnan pienpuolueita äänestävät, joista RKP:n ja Liike Nytin kannattajien suhtautuminen markkinatalouteen on lähellä perussuomalaisten lukemia. Kristillisdemokratian äänestäjien asenteet ovat puolestaan lähellä väestön keskiarvoa.

Puoluekentän vasemmalla puoliskolla suhtautumismuutokset ovat olleet vähäisempiä. Vaikka

Sanna Marinin punavihreän hallituksen talouspolitiikka on ollut leimallisen vasemmistolaista, pääministeripuolue SDP:n äänestäjien suhtautuminen markkinatalouteen ei ole muuttunut. Se on säilynyt ennallaan vakaasti varovaisen markkinaskeptisenä. Vihreiden äänestäjät ovat viimeisten kolmentoistavuoden aikana liukuneet tasaisesti vasemmalle, mutta lopulta melko vähän.

Talousvasemmiston blokissa poikkeuksen tekevät vasemmistoliiton kannattajat. He ovat erityisesti päätymässä olevan hallituskauden aikana siirtyneet reippaasti vasemmalle, kohti markkinatalouteen varsin torjuvasti suhtautuvaa ajattelutapaa. Samalla vasemmistoliittoa äänestävät ovat kulkeutuneet etäälle SDP:n ja vihreiden kannattajien ajattelutavasta. Talousvasemmiston sisäiset suhtautumiserot markkinatalouteen piirtyvät porvaripuolueiden muodostaman talousoikeiston keskinäisiä eroja suuremmiksi.

Inflaatioon suhtaudutaan maltilla

Markkinatalous tuotti suomalaisille yllätyksen, kun pitkään hyvin hitaana pysynyt inflaatio heräsi henkiin. Hintojen nouseva trendi käynnistyi koronapandemian jälkimainingeissa, mutta varsinaisen sysäyksen sille antoi Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022. Käyttöön otetut pakotteet ja Venäjän vastatoimet aiheuttivat maailmanlaajuisen hintasokin, joka kohdistui aluksi tiettyihin raaka-aineisiin, ruokaan ja etenkin energiaan.

Kesällä inflaatiovauhti oli kivunnut jo yli seitsemän prosentin ja syksyn mittaan lukemat kipusivat vielä pari prosenttiyksikköä ylemmäs tasolle, jolle vertailukohtaa pitää hakea 1980-luvulta. Myös korot lähtivät syksyllä nopeaan nousuun, kun Euroopan keskuspankki kiristi rahapolitiikkaansa inflaation hillitsemiseksi.

Valtionyhtiöistä pidetään, omistajaohjauksesta ei

Kapitalistisessa markkinataloudessa yritystoiminta kuuluu ensisijaisesti yksityisen sektorin hoidettavaksi, mutta käytännössä kaikissa maissa on myös julkisomisteista liiketoimintaa. Suomessa julkisen sektorin ja myös valtion yhtiöomistus on laajaa. Valtiolla on omistussalkussaan 70 yhtiötä, joista puolet toimii valtion oman arvion mukaan kaupallisesti.³ Muistakin yhtiöistä monet toimivat aloilla, joilla on olemassa myös yksityis-

tä tarjontaa. Tällaisia ovat esimerkiksi Alko, Veikkaus ja Yleisradio.

Osaa omistuksistaan valtio perustelee strategisilla intresseillä, jotka useimmin liittyvät huoltovarmuuteen, infrastruktuuriin tai turvallisuuteen. Osalla valtionyhtiöistä on erikoistehtävä, jota ei ole arvioitu voitavan antaa yksityisen sektorin hoidettavaksi. Merkittävä osuus

omistuksista on kuitenkin yhtiöissä, joissa valtion intressi on kokonaan tai lähes puhtaasti sijoituksellinen.

Poliitikoille valtion yhtiöomistus on kuuma peruna. Poliitiikan ja yritystoiminnan välimaasto on vaikeasti hahmotettavaa harmaata aluetta, jossa toimivaa päätöksentekijää vaanivat monenlaiset riskit. Yksityinen omistaja, sijoittaja tai yrittäjä vastaa päätöksistään vain itselleen. Koska yhtiöön on sijoitettu yhteisiä varoja, poliitikko on tilivelvollinen toimistaan hänet tehtävänsä valinneille kansalaisille.

Lähtökohtaisesti poliitikkojen kannattaisi pitää näppinsä erossa erityisesti kilpailullisilla markkinoilla toimivista valtionyhtiöistä. Kun yritystoimintaan liittyvä riski realisoituu, poliitikkoa voidaan syyttää joko toimeentumuksesta, tekemistään toimenpiteistä tai siitä, miksei valtio-omistaja ennakoinut riskiä ja estänyt sen realisoitumista. Helpoimmalla poliitikko pääsisi kuitenkin, jos valtiolla ei olisi sijoitusmielessä tehtyjä valtio-omistuksia.

Viimeinen esimerkki valtion omistajapolitiikan vaikeasta yhtälöstä nähtiin syksyn energiakriisissä, kun valtion enemmistöomistama energiayhtiö Fortum ajautui Venäjän kaasuvientiin kytkeytyvien Saksan liiketoimintojensa vuoksi miljarditappioihin ja rahoitusvaikeuksiin. Valtio myönsi sille oman hätärahoituspaketin, jonka hintana se määräsi yhtiön antamaan itselleen lisää yhtiön osakkeita. Tämä puolestaan leikkasi yhtiön muiden osakkaiden omaisuuden arvoa, minkä vuoksi valtio-omistajan menettelyä kritisoitiin.^b

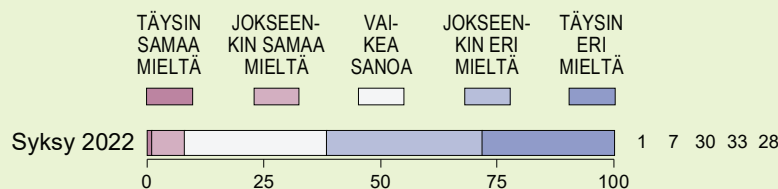
Yhtiö on nyt kuivilla, mutta kansalaisilta ei toimista kiitosta heru. Vain kahdeksan prosenttia suomalaisista arvioi, että valtion viimeaikainen valtionyhtiöitä koskeva omistajapolitiikka on ollut onnistunutta, ja selvä enemmistö (61 %) katsoo, että siinä on epäonnistuttu (Kuvio 9).

Parhaimmaksi suorituksen arvioivat SDP:n äänestäjät, joista viidesosa (21 %) katsoo omistajapolitiikan onnistuneen. Liki täydellisen lyttäyksen toimille antavat kokoomuksen ja perussuomalaisten kannattajat, joista vain kaksi ja kolme prosenttia arvioivat toiminnan onnistuneeksi.

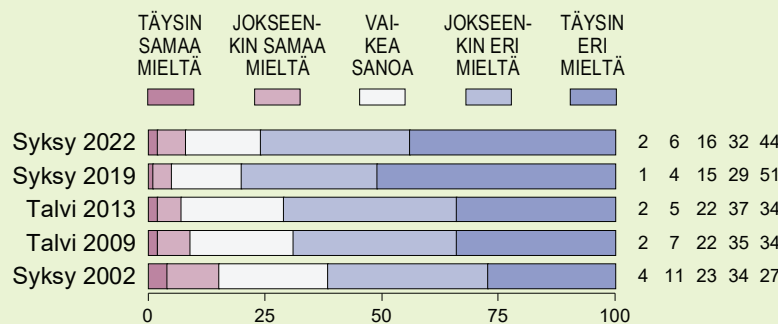
Epäonnistuneena pidetystä omistajapolitiikasta huolimatta suomalaiset eivät kuitenkaan tyrmää valtion roolia yhtiöomistuksessa. Vain pieni osuus (8 %) ajattelee, että kaikki maamme valtionyhtiöt tulisi vähitellen myydä yksityisille. Eri mieltä tästä on kolme neljäsosaa (76 %) suomalaisista (Kuvio 10).

Valtionyhtiöiden suosio on näin ollen hyvin suurta, joskin tuloksen tulkinnassa on syytä ottaa huomioon kysymyksenasettelun ehdottomuus. Valtionyhtiöiden täydellisen yksityistämisen vastustus on voimistunut selvästi viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, eikä tällä mittauskerralla havaittu vähäinen muutos käänne trendin suuntaa. Suomalaiset ovat valtionyhtiöitä koskevissa mielipiteissään varsin yhtenäisiä, eikä kaikkein markkinatalousmyönteisimmissäkään väestöryhmissä ilmaista vähäistä laajempaa toivetta valtionyhtiöiden totaaliseen yksityistämiseen.

KUVIO 9. "Valtion viimeaikainen valtionyhtiöitä koskeva omistajapolitiikka on ollut onnistunutta" (%)

KUVIO 10. "Kaikki maamme valtionyhtiöt tulisi vähitellen myydä yksityisille" (%)

^a Valtioneuvoston kanslia (2023).

^b Pörssisäätiö (2022).

Suomalaiset jakaantuvat kahteen leiriin arviois-
saan siitä, onko ajankohtaisessa inflaatioissa kyse
markkinatalouden normaalista toiminnasta vai
sellaisesta talouden häiriötilasta, jonka vaikutuk-
sia pitäisi kompensoida kansalaisille. 44 prosent-
tia suomalaisista ajattelee, että hintojen nousu on
normaali talouteen kuuluva ilmiö, johon jokaisen
kansalaisen ja kotitalouden on vain sopeuduttava,
mutta vain jonkin verran pienempi osuus suoma-
laisista (37 %) ei jaa tätä käsitystä (Kuvio 11).

Verraten moni pitää inflaatiota poikkeukselli-
sena talouden häiriönä, jonka vaikutuksiin tulisi
voida puuttua. 37 prosenttia suomalaisista kat-
soo, että julkisen vallan tulee korvata kansalai-
sille ja kotitalouksille kuluttajahintojen kohtuut-
toman nopeasta noususta aiheutuvat menetykset.
Eri mieltä on osapuilleen yhtä moni, 39 prosent-
tia (Kuvio 12).

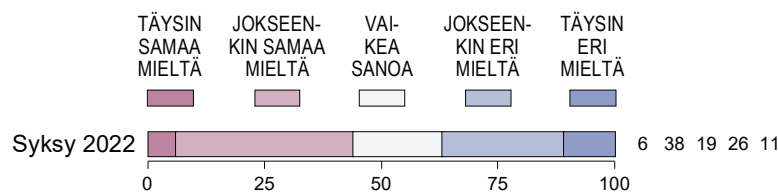
Mielipiteet sekä inflaation normaaliuudesta että
kompensaation tarpeesta eriyvät jossain määrin
väestöryhmien välillä (ks. Kuvioliite). Selkeim-
mäksi selittäjäksi suhtautumiseroille nousevat

koulutustaso ja sosioekonominen asema, jotka
heijastelevat myös tulotasoa ja kykyä sietää osto-
voiman alentumista. Eniten koulutetut ja parem-
massa asemassa olevat korostavat tarvetta sopeu-
tua inflaatioon ja pidättyvyyttä kompensati-
oissa, mutta näkemykset lievenevät asteittain kou-
lutus- ja tulotason laskiessa.

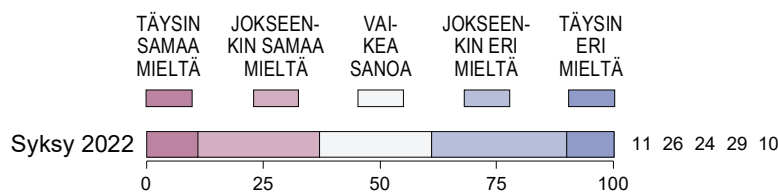
Suomalaiset siis suhtautuvat inflaatioon käytän-
nönläheisesti ”lompakko edellä” pohtien tulojensa
riittävyttä hintojen noustessa. Erityisen voimak-
kaiden mielipiteiden vähäisyys kertoo siitä, että
suomalaiset tietävät olevansa tekemisissä vaikeasti
hallittavan ilmiön kanssa, johon ei ole olemassa
patenttiratkaisuja. Valtion laajat tukitoimet inflaa-
tion vaikutusten lieventämiseksi saattaisivat jopa
kiihdyttää inflaatiota ja pahentaa ongelmaa enti-
sestään.

Suomalaiset eivät myöskään näe, että inflaation
haitalliset seuraukset väistyisivät palkankorotus-
ten myötä. Vain kahdeksan prosenttia suomalai-
sista uskoo, ettei inflaatio ole iso ongelma, koska
lopulta myös palkat nousevat inflaation myötä. Eri

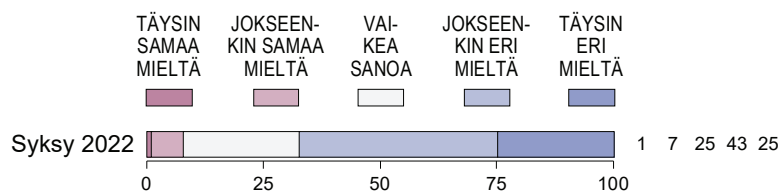
KUVIO 11. ”Hintojen nousu on normaali talouteen kuuluva ilmiö, johon jokaisen kansalaisen ja kotitalouden on vain sopeuduttava” (%)

KUVIO 12. ”Julkisen vallan tulee korvata kansalaisille ja kotitalouksille kuluttajahintojen kohtuuttoman nopeasta noususta aiheutuvat menetykset” (%)

KUVIO 13. ”Inflaatio ole iso ongelma, koska lopulta myös palkat nousevat inflaation myötä” (%)

mieltä on yli kaksi kolmasosaa (68 %) suomalaisista (Kuvio 13).

Usko palkankorotusten voimaan inflaation vastaisessa taistelussa jää alhaiseksi kaikissa väestöryhmissä. Tulos ei tarkoita, etteivätkö suomalaiset toivoisi palkankorotuksia (ks. s. 11), mutta ne viestivät enemmistön arvelevan, että suurelta osalta palkankorotukset inflaation oloissa eivät välttämättä johda ostovoiman palautumiseen. Sen sijaan ne saattaisivat johtaa kierteeseen, jossa inflaatio kiihtyisi entisestään ja söisi nopeasti palkankorotusten tuoman ostovoiman.

Kotitaloudet pärjäävät toistaiseksi

Inflaatio on alentanut suomalaisten reaali-palkkoja, ja suomalaiset ovat kipuilleet erityisesti korkeiksi nousseiden energian hintojen kanssa. Silti kotitaloudet ovat keskimäärin pärjänneet kohtuullisen hyvin.

Näin voidaan päätellä suomalaisten syksyllä antamista arvioista omasta toimeentulostaan, jotka eivät koko väestön tasolla tarkasteltuna kerro suuresta ahdingosta. Vähintään melko mukavaksi kotitaloutensa toimeentuloa luonnehtii 42 prosenttia suomalaisista ja osapuilleen yhtä moni (44 %) kuvaillee pärjäävänsä, kun tuloja käyttää harkiten. Toimeentulovaikeuksia raportoi reilu kymmenesosa (12 %) suomalaisista (Kuvio 14).

Vertailu aiempiin mittauksiin kertoo, ettei toimeentulovaikeuksia kokeneiden osuus ole kasvanut, ja muutenkin arviot olivat viime syksynä pitkälti samat kuin kaksi vuotta aiemmin, syksyllä 2020. Lisäksi arviot toimeentulosta olivat selvästi valoisemmat kuin vuosina 2018 ja 2004.

Äkkiseltään ehkä yllättävältä tuntuva tulosta selittää hyvä työllisyystilanne: vuosien 2018 ja

2022 mittausten välillä työllisyysaste on kohonnut tuntuvasti (viisi prosenttiyksikköä) ja myös työttömyys on vähentynyt.⁴

Työllisyydellä on merkittävä vaikutus toimeentuloarvioihin koko väestön tasolle, sillä työttömät raportoivat selvästi muita väestöryhmiä enemmän vaikeuksista tulla toimeen (ks. Kuvioliite). Työttömistä vain 17 prosenttia kuvaa toimeentuloaan mukavaksi, ja lähes puolet (47 %) ilmoittaa kotitaloudellaan olevan toimeentulovaikeuksia.

Suomalaiset ovat varautuneita taantumaa

Vaikka hyvä työllisyystilanne on tukenut taloutta tähän asti, ovat suomalaiset varautuneet taantumaa tai jopa pahempaan. Tämä selviää Arvo- ja asennetutkimuksen osiosta, jossa suomalaisia pyydettiin arvioimaan Suomen talouden ja oman taloutensa kehitystä kahdeksan asian osalta tulevien kuuden kuukauden aikana (Kuvio 15). Tulokset kertovat kansan ennusteen taloustilanteesta huhtikuun 2023 lopussa.

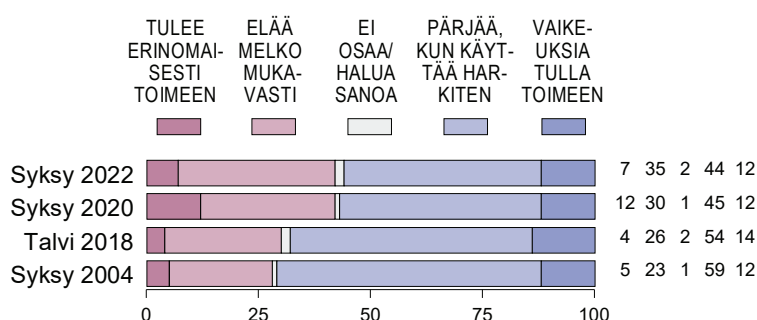
Suomalaisten käsityksen mukaan tänä keväänä ainakin kahta asiaa voidaan pitää varmoina. Lähes kaikki (96 %) arvioivat kuluttajahintojen nousevan, ja valtaosa (84 %) uskoo korkotason nousevan. Kuluttajahintojen kohdalla puolet (49 %) uskoo niiden nopeaan nousuun.

Kansantalouden avainlukujen osalta arviot ovat niin ikään inhorealistisia. Nopean inflaation ja nousevien korkojen oloissa vain 9 prosenttia uskoo talouden kasvavan. Sen sijaan enemmistö (58 %) uskoo Suomen vajoavan taantumaa, ja puolet (49 %) arvioi myös työttömyyden lähtevän kasvuun.

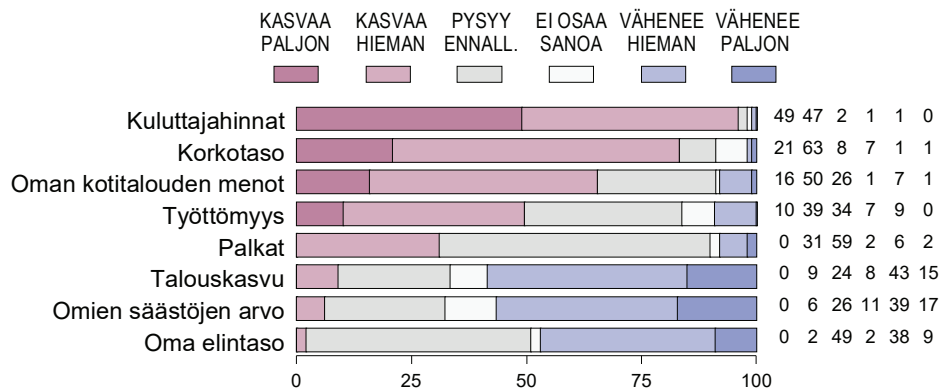
Käsityksiä oman kotitalouden kehityksestä leimaa inflaatiopeikko. Kaksi kolmasosaa (66 %) ennustaa oman kotitaloutensa menojen kasvavan, ja kun vain vajaa kolmasosa (31 %) uskoo palkko-

Toimeentulovaikeudet eivät ole kasvaneet.

KUVIO 14. Miten luonnehtisi kotitaloutensa tuloja/nykyistä taloudellista toimeentuloa (%)

KUVIO 15. Miten arvioi Suomen ja omaan talouteensa liittyvien tekijöiden kehittyvän tulevien kuuden kuukauden aikana (%)

jen nousevan, ainoastaan kaksi prosenttia näkee oman elintasonsa nousevan. Puolet (49 %) arvioi elintonsa pysyvän ennallaan, mutta miltei yhtä moni (47 %) uskoo elintonsa heikkenevän. Vielä kovemmallalla kädellä inflaation arvellaan kohtelevan säästöjä. Vain kuusi prosenttia uskoo niiden arvon kasvavan ja enemmistö (56 %) näkee säästöjensä arvon sulavan.

Arviot talouden kehityksestä ovat varsin yhteisiä väestöryhmästä riippumatta. Merkittävimmät erot syntyvät puoluekannatuksen kohdalla hallitus- ja oppositiopuolueiden välille arvioidessa talouskasvun ja työttömyyden kehitystä. Molempien ryhmittymien arviot ovat synkkiä, mutta oppositiopuolueita äänestävien käsitys kehityksestä on vielä astetta synkempi.

Valtion käsi pois kukkarolta!

Talouspolitiikan harjoittaminen nopean inflaation oloissa on vaikeaa. Hallituksella ei juuri ole käytettävissään keinoja inflaation hillitsemiseksi, ja inflaation kielteisten vaikutusten torjumiseen ja kansalaisten toimeentulon tukemiseen liittyy riskejä. Laajamittaiset tai heikosti kohdennetut tuet kotitalouksille saattavat kiihdyttää inflaatiota entisestään sekä heikentää julkista taloutta, jonka vakauttamisen ja sopeuttamisen tarpeesta vallitsee varsin laaja yksimielisyys.⁵

Vaikeuskerrointa nostavat kansalaisten odotukset, joihin poliitikkojen pitäisi kyetä vastaamaan ja joiden merkitys korostuu vaalien lähestyessä. Näiden kartoittamiseksi syksyn 2022 Arvo- ja asennetutkimuksessa tiedusteltiin suomalaisten suhtautumista erilaisiin toimenpiteisiin politiikassa ja työmarkkinoilla, joita eri tahot ovat tuoneet esiin

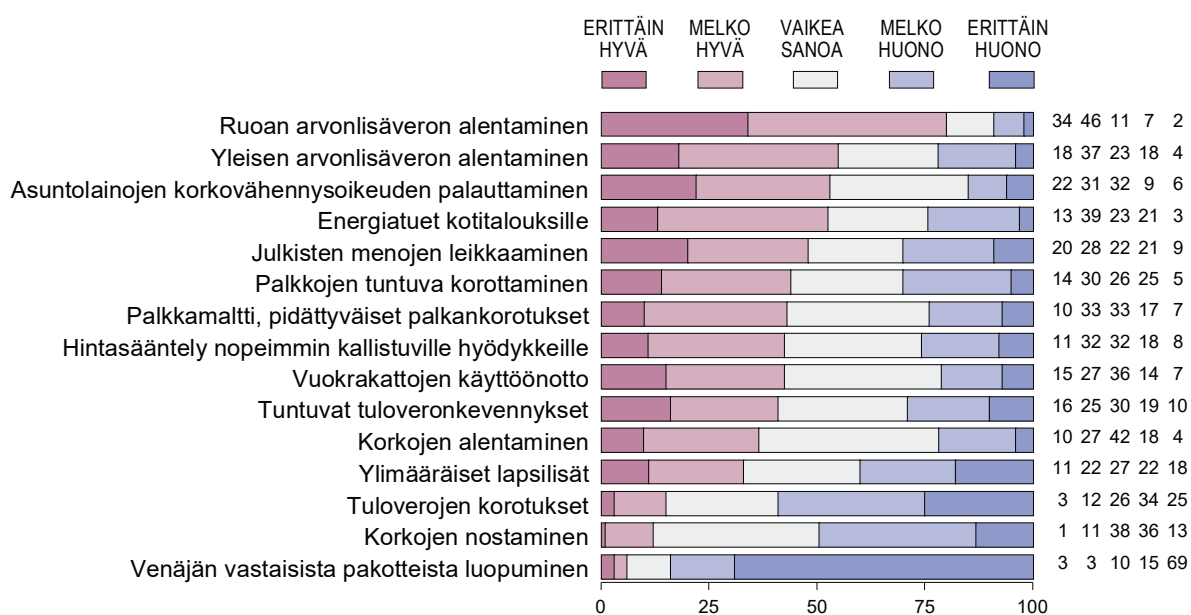
joko talouden vakauttamiseksi tai kotitalouksien tukemiseksi (kuvio 16).

Suomalaisten toimenpiteille antama järjestys viestii hienoisesta radikalismista. Kiihtyneen inflaation oloissa suomalaisten mielissä on ensi sijassa oman ostovoiman ahdinko, jota he voisivat valtion helpottavan etenkin kevyemmän kulutusverotuksen muodossa. Peräti 80 prosenttia pitäisi ruoan arvonlisäveron alentamista hyvänä toimena kotitalouksien tukemiseksi, ja enemmistö (55 %) laskisi yleistä arvonlisäverokantaa.

Tällaisia toimenpiteitä tuskin on odotettavissa, sillä niiden hintalappu julkiselle taloudelle kasvaisi alennusten suuruusluokasta riippuen sadoista miljoonista miljardiluokkaan. On silti merkillepantavaa, että suomalaiset arvostaisivat enemmän kulutusverojen alentamista kuin tietyille ryhmille kohdennettuja täsmätukia. Hallituksen kotitalouksille tarjoamia energiatukia puolet (52 %) pitää hyvänä asiana, mutta hallituksen niin ikään maksuun panemat ylimääräiset lapsilisät innostavat vain kolmasosaa (33 %) ja suurempi osuus (40 %) pitää niitä huonona ideana.

Merkittävä osuus suomalaisista ulottaisi verotoimet myös tuloverotuksen puolelle. Yli puolet (53 %) helpottaisi asuntovelallisten asemaa palauttamalla asuntolainojen korkovähennysoikeuden, ja melko moni (41 %) tukisi kotitalouksia myös alentamalla tuntuvasti tuloveroja. Veronalennusvaateiden rinnalla myös julkisen talouden vakauttaminen saa kansalaisilta ainakin jonkin verran huomiota. Lähes puolet (48 %) tekisi julkiseen talouteen liikumavaraa leikkaamalla julkisia menoja. Sen sijaan tuloverojen korotukset torjutaan. Hyvänä ehdotuksena tuloverojen korottamista pitää vain 15 prosenttia, ja enemmistö (59 %) jättäisi ne tekemättä.

KUVIO 16. Mitä mieltä on kuluttajahintojen nopean nousun vuoksi tehdyistä toimenpide-ehdotuksista talouden vakauttamiseksi ja kotitalouksien tukemiseksi (%)

Melko moni olisi valmis myös puuttumaan markkinoiden toimintaan. 43 prosenttia pitäisi hintasääntelyn käyttöönottoa nopeimmin kallistuvilla hyödykkeillä toivottavana, ja yhtä moni (42 %) hakisi vuokrakatoista turvaa asumiskustannusten nousua vastaan. Vuokrien kuten minkä tahansa muunkin hyödykkeen sääntely johtaa kuitenkin pulaan itse hyödykkeestä: halpoja vuokra-asuntoja ei riitä kaikille.⁶

Korotuksia, mutta maltilla

Kaikki toimet talouden vakauttamiseksi eivät ole valtion päättäjien käsissä. Myös työmarkkinoilla tehdyillä ratkaisuilla on suuri merkitys, ja sinne suomalaiset toivovat sekä korotuksia että malttia. Suurehko osuus (44 %) toivoo tuntuvia palkankorotuksia ostovoiman tueksi, mutta yhtä moni (43 %) korostaisi palkkamaltilta ja pidättyväisten palkankorotusten merkitystä inflaation taltuttamisessa.

Vastausten väestöryhmittäinen erittely (ks. Kuvioliite) kertoo, että tuntuvien palkankorotusten kannalla ovat etenkin pienempituloisten ryhmät ja palkkamaltilta puolella parempituloisten ryhmät. Hyvin ehdottomia kantoja kummankaan näkemyksen taakse ei kuitenkaan ladata. Tuntuvia palkankorotuksia hyvänä ehdotuksena pitävien osuus on suurimmillaan työntekijöiden parissa (63 %) ja pienimmillään (20 %) johtavassa asemassa olevien kohdalla. Palkkamaltilta painokkaimmin

esillä pitävät puolestaan yrittäjät (65 %)⁷ ja vähiten vasemmistoliiton kannattajat (22 %).

Kokonaisuutena suomalaiset vaikuttavat tiedostavan varsin hyvin palkkainflaation riskin, joka realisoituessaan voisi tehdä tuntuvatkin nimelliset palkankorotukset hyödyttömiksi. Lisäksi palkkainflaation kiihtyessä Euroopan keskuspankki todennäköisesti jatkaisi korkojen nostamista, mikä ennen pitkää veisi talouskasvun miinukselle ja työttömyyden kasvun plussalle.

Koronnostojen jatkumista suomalaiset eivät toivo, sillä hyvänä ehdotuksena sitä pitää vain 12 prosenttia ja puolet (49 %) jättäisi ne tekemättä. Asia ei kuitenkaan ole suomalaisten päätösvallassa, koska koroista päättää Euroopan keskuspankki. Rahapolitiikka on haluttu pitää poliitikkojen ulottumattomissa juuri siitä syystä, että poliitikoilla on houkutus miellyttää kansalaisia alhaisilla koroilla, mikä vuorostaan kiihdyttäisi inflaatiota. Tämä todennäköisesti heijastuu suomalaisten nihkeään asennoitumiseen korkojen alentamisen puolesta. Vain 37 prosenttia pitää korkojen alentamista hyvänä ehdotuksena ja reilu viidesosa (22 %) ei pidä.

Kaikkein kelvottomimmaksi toimeksi talouden vakauttamiseksi ja kotitalouksien tukemiseksi suomalaiset kuitenkin luokittelevat sen, että Suomi, EU ja muut länsimaat antaisivat periksi vallitsevan nopean inflaation juurisyyllä, eli Venäjän valtiojohtolle. Ainoastaan kuusi prosenttia luopuisi talouspolitiikasta Venäjän vastaisista pakotteista, ja hyvin suuri enemmistö (84 %) pitäisi tätä huonona ideana.

VIITTEET

- 1 Ks. esim. Lehmus ym. (2022).
- 2 Tulokset raportoitu julkaisussa Metelinen (2022a).
- 3 Summamuuttujan lukemat ovat viiden asennevääntämisen asteikokokeskiarvojen keskiarvoja (asteikolla yhdestä viiteen). Kahden markkinataloudelle säilyttään kielteisen asennevääntämisen asteikon on käännetty.
- 4 Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työllisyysaste (15–64 v.) oli vuoden 2022 viimeisellä neljänneksellä 73,8 %. Vuoden 2018 ensimmäisellä neljänneksellä se oli 68,7 %, ks. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyti/stat-fin_tyti_pxt_137h.px/
- 5 Ks. Metelinen (2022b).
- 6 Ks. Wessman (2019).
- 7 RKP:n kannattajista 70 % tukee palkkamallia, mutta väestöryhmän pienuuden takia tulos on suuntaa antava.

LÄHTEET

- Haavisto, I. (2020). Askel oikealle – Suomalaiset suhtautuvat myönteisesti markkinatalouteen, EVA Analyysi No 79, https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2020/03/eva_analyysi_no_79.pdf
- Haavisto, I. & Kiljunen P. (2009). Kapitalismi kansan käräjillä – EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2009, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Haavisto, I., Kurronen, S. & Metelinen, S. (2022) Sukset ristissä – Vasemmiston ja oikeiston välinen ristiveto jyrkkenee, EVA Analyysi No 102, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/02/eva-analyysi-no-102.pdf>
- Kullas, E. & Metelinen, S. (2019). Jakopolitiikan paluu – Hallituksen menoautomaatti paisuttaa julkista sektoria, EVA Arvio No 17, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2019/09/eva-arvio-017-1.pdf>
- Leinonen, H. (2016). Laiska jättiläinen – Viisi syytä, miksi valtion omistusten keventäminen hyödyttäisi Suomea, EVA Analyysi No 50, http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2016/03/EVA_Analyysi_Laiska_j%C3%A4ttil%C3%A4inen_300316.pdf
- Lehmus, M., Kangasharju, A. & Kuusi, T. (2022). Julkista velkaa lisätty jo kestävyysvajeen verran, Etlä Kolumni, <https://www.etla.fi/ajankohtaista/kolumnit/hallitus-on-kasvattanut-julkista-velkaa-jo-kestavyysvajeen-verran/>
- Metelinen, S. (2022a). Yötä kireämmälle – Suomalaiset haluavat julkisen velkaantumisen kuriin leikkaamalla menoja, EVA Analyysi No 115, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/11/eva-analyysi-no-115.pdf>
- Metelinen, S. (2022b). Energiajärjestys – Suomalaiset ovat virittyneet energian säästötalkoisiin mutta haluavat lisää ydinvoimaa, EVA Analyysi No 116, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/12/eva-analyysi-no-116.pdf>
- Metelinen, S. (2021). Oikeisto jyrkkenee – Suomalaiset jakautuvat aiempaa selkeämmin vasemmistoon ja oikeistoon, EVA Arvio No 35, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/12/eva-arvio-035.pdf>
- Pörssisäätiö (2022). Pörssisäätiö vastustaa Fortumin hallituksen esitystä maksuttomasta suunnatusta osakeannista, <https://www.porssisaatio.fi/blog/2022/11/09/porssisaatio-vastustaa-fortumin-hallituksen-esitysta-maksuttomasta-suunnatusta-osakeannista/>
- Valtioneuvosto (2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtioneuvoston kanslia (2023). Valtion omistamat yhtiöt ja omistusosuudet, <https://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiot>
- Wessman, R. (2019). Asuntoja ahkerille – Näin varmistetaan kotien riittävyys työn perässä muuttaville, EVA Analyysi No 76, <https://www.eva.fi/blog/2019/10/16/nain-varmistetaan-kotien-riittavyys-tyon-perassa-muuttaville-lue-toimenpidelista/>

Näin kysely tehtiin

Tulokset perustuvat 2 088 henkilön antamiin vastauksiin. Tulosten virhemarginaali on koko väestön tasolla 2–3 prosenttiyksikköä kumpaankin suuntaan. Tiedot kerättiin 19.–31.10.2022. Vastaajat edustavat koko maan 18–79-vuotiasta väestöä. Aineisto on kerätty Taloustutkimuksen internetpaneelilla ja painotettu edustamaan väestöä iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin tai aseman, toimialan ja puoluekannatuksen mukaan. Aineiston tilastollisen analyysin ja tulosgraafikan on tehnyt Pentti Kiljunen (Yhdyskuntatutkimus Oy). Tulokset ja niiden tarkemmat väestöryhmittäiset erittelyt löytyvät EVAn kotisivuilta. EVAn Arvo- ja asennetutkimuksia on tehty vuodesta 1984.

EVA Analyysin *Johan on markkinat* kirjoittaja

EVA:n tutkimuspäällikkö
ILKKA HAAVISTO

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA toimii elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajien kohtaamispaikkana.

EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Analyytit löytyvät EVA:n kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-0774 (Painettu) • ISSN 2342-0782 (PDF)